

การพัฒนาดนตรีร่วมสมัยสำหรับการแสดงลิเกป่า
คณะสุนทรศิลป์ บ้านพรุจูด ตำบลบ่อหิน อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง*
DEVELOPING CONTEMPORARY MUSIC FOR LIKAY PA PERFORMANCES BY
THE SUNTHORN SILP TROUPE, BAN PHRU CHUT, BO HIN SUBDISTRICT,
SIKAO DISTRICT, TRANG PROVINCE

ทยา เตชะเสน^{1*}, ชนิดา รอดหุย², ปมนวัฒน์ สามสี¹

Taya Taychasee^{1*}, Chanida Rodhyu², Pamonwat Samsee¹

¹คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

¹Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Nakhon Si Thammarat, Thailand

²คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

²Faculty of Management Science, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Nakhon Si Thammarat, Thailand

*Corresponding author E-mail: Taya_tay@nstru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องการพัฒนาดนตรีร่วมสมัยสำหรับการแสดงลิเกป่าฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนาดนตรีลิเกป่าเพื่อการแสดงร่วมสมัย และ 2) เพื่อบันทึกเสียงดนตรีลิเกป่าสำหรับการเผยแพร่และอนุรักษ์การแสดงลิเกป่า สมมติฐานในงานวิจัย คือ การพัฒนาดนตรีลิเกป่าโดยประยุกต์แนวคิดดนตรีร่วมสมัย สามารถคงอัตลักษณ์ของดนตรีลิเกป่าเพื่อความน่าสนใจเหมาะสมต่อการแสดงในบริบทสังคมร่วมสมัย การบันทึกเสียงดนตรีลิเกป่าที่ได้รับการพัฒนาแล้ว สามารถนำไปใช้ในการเผยแพร่และเป็นสื่อในการอนุรักษ์การแสดงลิเกป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มประชากรในการศึกษา ได้แก่ คณะลิเกป่า คณะสุนทรศิลป์ บ้านพรุจูด ตำบลบ่อหิน อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง ชาวบ้าน นักเรียน เครื่องมือการวิจัยใช้แบบสัมภาษณ์และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมที่ผ่านการตรวจเครื่องมือจากผู้เชี่ยวชาญ ผลการศึกษาด้านการพัฒนาเพลง ผู้วิจัยคัดเลือกเพลงแขกแดง เพลงตาลีก็ปัส เพลงตันหยง เพื่อเรียบเรียงใน 3 รูปแบบ คือ แบบบรรเลงเดี่ยว แบบวงสตริงร่วมสมัย แบบผสมผสานร่วมสมัย ใช้การผสมผสานจากเครื่องดนตรีตะวันตก เช่น กีตาร์ เปียโน ไวโอลิน การใช้เทคนิคเสียงประสานและจังหวะที่ร่วมสมัยมากแต่คงรักษาโครงสร้างทางดนตรีเดิมไว้ ด้านการบันทึกเสียงและการถอดโน้ตที่เรียบเรียงดนตรี ผู้วิจัยได้ผลิตสื่อในรูปแบบของหนังสือ โน้ต วิดีโอ และแผ่นซีดีเพลง สำหรับส่งมอบให้กับโรงเรียนในชุมชนและสรุปผลงานการวิจัยส่งผลให้เกิดการสะท้อนความคิด สังคม และวัฒนธรรมในยุคปัจจุบัน อีกทั้งยังเปิดพื้นที่ให้เกิดการสร้างสรรคใหม่ ๆ ที่ไม่จำกัดเพียงกรอบดนตรีแบบเดิม ซึ่งผลการวิจัยสามารถนำไปต่อยอดในการสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้านดนตรีและส่งเสริมการพัฒนางานดนตรีลิเกป่า

คำสำคัญ: ดนตรีร่วมสมัย, ลิเกป่า, การพัฒนาดนตรี, จังหวัดตรัง, อนุรักษ์วัฒนธรรม

Abstract

This research article on the development of contemporary music for Likay Pa performances aims to 1) develop Likay Pa music for contemporary performances and 2) record Likay Pa music for dissemination and preservation of Likay Pa performances. The research hypothesis is that developing Likay Pa music by applying contemporary musical concepts can maintain its unique identity, making it appealing and suitable for performances in a contemporary social context. The recorded Likay Pa music can be effectively used for dissemination and as a medium for preserving Likay Pa performances. The research employs a qualitative approach. The study population includes the Likay Pa troupe, the Sunthorn Silp troupe from Ban Phru Chut, Bo Hin Subdistrict, Sikao District, Trang Province, as well as villagers and students. Research tools include interviews and participatory observation, which have been validated by experts. Regarding music development, the researcher selected the songs “Khaek Daeng,” “Talikipas,” and “Tanyong” to be arranged in three styles: solo performance, contemporary string ensemble, and contemporary fusion. This fusion incorporates Western instruments such as guitar, piano, and violin, and utilizes contemporary harmonic and rhythmic techniques while maintaining the original musical structure. For recording and transcribing the arranged music, the researcher produced media in the form of books, sheet music, videos, and CDs. The donation to community schools and the summary of research findings contribute to a reflection of contemporary thoughts, society, and culture. Furthermore, it opens up space for new creativity that is not limited to traditional musical frameworks. The research results can be used to further develop new knowledge in music and promote the development of the Likay Pa (forest folk theater) music scene.

Keywords: Contemporary Music, Likaypa, Musical Development, Trang Province, Preserving Culture

บทนำ

ศิลปะการแสดงลิเกป่าหรือลิเกรำมะนาเป็นการละเล่นพื้นบ้านประเภทหนึ่งของภาคใต้ที่แพร่หลายในหลายจังหวัดทางภาคใต้ของไทยคำว่า “ลิเก” มีพื้นรากศัพท์จากคำว่า ซิกู (Zikr) และซิกิริ (Zikir) ที่มาจากภาษาอาหรับ “ซิกิริ” เป็นบทสวดที่มีความสำคัญต่อชาวอาหรับ ใช้สวดสรรเสริญองค์พระอัลเลาะห์ ด้วยการนั่งสมาธิให้จิตมุ่งไปสู่พระเจ้า ชาวมุสลิมเชื่อว่าเป็นขั้นสูงสุดของการสวดสรรเสริญ รูปแบบการสวดมี 2 วิธี ได้แก่ การสวดแบบออกเสียงดัง เรียกว่า “ซิกิริ จาริ” (Zikr Jali) และสวดในใจหรือออกเสียงเพียงแคให้ผู้สวดได้เพียงคนเดียว เรียกว่า “ซิกิริ คาฟี” (Zikr Khafi) ภายหลังจากพิธีการสวด และการออกเสียงค่อย ๆ เปลี่ยนจาก ซิกิริ เนตฮิกิริ ภายหลังจากชาวอิหร่านรูปแบบการแสดงนี้ไปแสดงในประเทศอินเดีย จึงเรียกเพี้ยนจาก ดฮิกิริ เป็น ดฮิกิร (Dhikir)

เมื่อนำไปแสดงที่เกาะสุมาตรา ชาว และมลายู เรียกเป็น ดิจิกริ แต่เมื่อเข้ามาแสดงในถิ่นสี่จังหวัดภาคใต้ คือ สตูล ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส เรียกเป็น ดิจิก (Dikay) กระทั่งรูปแบบการแสดงเผยแพร่เข้าสู่กรุงเทพมหานคร จึงเรียกว่า ยี่เก และกลายเป็นลิเก (วิมลศรี อุปรมัย, 2524) ส่วนลิเกป่าภาคใต้ปรากฏในวัฒนธรรมของชาวใต้มานาน ได้รับอิทธิพลจากประเทศรอบข้างอย่างมาเลเซีย และอินโดนีเซียซึ่งมีวัฒนธรรมการแสดงหลากหลาย ต่อมา มีการแพร่กระจาย พัฒนารูปแบบตามแต่ละวัฒนธรรมท้องถิ่น จนเป็นการแสดงลิเกป่าในแบบภาคใต้ของไทยและเป็นที่นิยมในช่วงสมัยหนึ่ง เป็นภูมิปัญญาที่ผู้คนในภาคใต้ให้ความสำคัญ เป็นสื่อพื้นบ้านประเภทหนึ่งที่มีบทบาทต่อชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น การให้ความรู้ การให้ความบันเทิง ความสนุกสนาน (กิตติมา ทวนน้อย, 2551) ผู้ที่มีความสามารถในการเล่นการแสดงลิเกป่าสามารถนำมาทำเป็นอาชีพ สร้างรายได้ ปัจจุบันลิเกป่ากำลังเผชิญกับภาวะใกล้สูญหายเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม การเข้ามาของสื่อสมัยใหม่ ตลอดจนความนิยมของผู้คนที่เปลี่ยนไป การอนุรักษ์ลิเกป่าในลักษณะคงรูปแบบเดิมเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพออีกต่อไป จึงจำเป็นต้องหาแนวทางใหม่ที่ทำให้ศิลปะพื้นบ้านนี้ยังคงมีชีวิตและสอดคล้องกับโลกปัจจุบันหนึ่งในแนวทางที่สำคัญ คือ การนำดนตรีมาปรับแต่งเพื่อเกิดงานสร้างสรรค์

บทบาทในการอนุรักษ์และพัฒนาลิเกป่า ดนตรีลิเกป่าแบบสร้างสรรค์ เป็นแนวทางหนึ่งในการอนุรักษ์ แต่ไม่ได้หมายถึง การเปลี่ยนแปลงดนตรีและการแสดงจนสูญเสียอัตลักษณ์เดิมแต่ คือ การผสมผสานปรุงแต่งองค์ประกอบทางดนตรีให้น่าสนใจมากขึ้น ขณะเดียวกันก็ยังคงรักษารากเหง้าของทำนองพื้นบ้านไว้ ซึ่งการถ่ายทอดเพลงพื้นบ้าน คือ การเห็นคุณค่าของเพลงพื้นบ้าน ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ ทำให้เกิดองค์ความรู้การสืบทอด (ภิญโญ ภูเทศ, 2559) การพัฒนาดนตรีลิเกป่าอาจทำได้หลายรูปแบบ เช่น การนำเครื่องดนตรีสากลอย่างกีตาร์หรือคีย์บอร์ดมาผสมกับเครื่องดนตรีพื้นบ้านแบบเดิม การปรับจังหวะหรือทำนองให้เข้ากับรสนิยมของคนรุ่นใหม่ การประพันธ์ทำนองเพลงใหม่ที่เป็นทำนองร่วมสมัย หรือแม้แต่การใช้เทคโนโลยีเสียงสมัยใหม่เข้ามาสร้างสีสันในการแสดง สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้ลิเกป่าไม่ถูกจำกัดอยู่เพียงกรอบเก่า แต่กลายเป็นศิลปะที่สามารถสื่อสารกับผู้คนในยุคสมัยปัจจุบัน

งานพัฒนาดนตรีลิเกป่าแบบร่วมสมัยเป็นแนวทางการนำเสนออย่างหนึ่งต่อการเผยแพร่ เพื่อให้ดนตรีมีความน่าสนใจ สามารถนำเสนอในรูปแบบที่แปลกใหม่ เป็นงานสร้างสรรค์ที่เผยแพร่สู่ชุมชน (อุดมลักษณ์ บำรุงญาติ, 2557) งานวิจัยฉบับนี้เป็นงานเรียบเรียงเพลงพื้นบ้านภาคใต้ด้วยเครื่องดนตรีร่วมสมัยเพื่อการสืบทอดของวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้าน แนวคิดทางการศึกษาวัฒนธรรมของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ ที่อธิบายถึงวิเคราะห์ทางการศึกษาวัฒนธรรมว่า การศึกษาด้านนี้มีใช้การวิเคราะห์หากฎเกณฑ์ต่าง ๆ โดยการทดลองแบบวิทยาศาสตร์กายภาพหากแต่เป็นการเสาะหาความหมายหรือเอาความหมายที่ซ่อนอยู่ใน สัญลักษณ์หรือความหมายทางวัฒนธรรมดนตรี เช่น จังหวะ ทำนอง เนื้อร้อง ว่าคนในวัฒนธรรมมีวิธีคิดอย่างไร มีความหมายต่อชุมชนอย่างไร (อคิน รพีพัฒน์, 2551) การอนุรักษ์สามารถทำได้หลายกรณี เช่น การสืบทอดแบบมุขปาฐะ การจดบันทึก การบันทึกภาพ และเสียง แต่มีวัตถุประสงค์เดียวกัน คือ ต้องการให้ดนตรีพื้นบ้านนั้นคงอยู่เพื่อให้ผู้อื่นรู้จักหรือรับรู้ไว้ในเรื่องราวต่าง ๆ มีการปรับเปลี่ยนวิธีการเล่นและเครื่องดนตรีในการนำเสนอที่เปรียบเสมือนการถนอมอาหารให้คงอยู่ในสภาพเดิมโดยวิธีการต่าง ๆ เช่นเดียวกับ การถนอมคุณค่าของดนตรีชุมชนโดยการทำให้คงดนตรีคงอยู่ได้นานและไม่เสื่อมสชาติ

และสามารถทำให้คนอื่นรู้จักดนตรีได้อย่างกว้างขวางมากขึ้น เช่นเดียวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านต่าง ๆ โดยการนำองค์ประกอบทางดนตรีปรุงแต่งโดยการถ่ายทอดด้วยวิธีการ ดัดแปลงสร้างสรรค์ใหม่แต่ยังคงกลิ่นไอของดนตรีพื้นบ้านแบบเดิมไว้ให้มากที่สุด

คณะลูกปี่สุนทรศิลป์บ้านพรุจูด ตำบลบ่อหิน อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในงานวิจัยครั้งนี้ มีบทบาทเป็นนักร้อง นักดนตรี ผู้สืบสานการแสดงลูกปี่ เพื่อถ่ายทอด การดำเนินชีวิต เรื่องราวที่เปลี่ยนผ่านของเรื่องราวในชุมชน ด้วยภูมิปัญญาด้านภาษา ศิลปะการแสดงดนตรี อันเป็นหลักฐานทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าต่อการศึกษาคติชนและสังคมวิทยาที่อยู่คู่พื้นที่ที่ผู้วิจัยลงพื้นที่ศึกษา ประวัติคณะลูกปี่สุนทรศิลป์นำโดยหัวหน้าคณะ คือ คุณลุงถาวร รักรู้ ในตำแหน่งนักร้องนำและคณะลูกปี่สุนทรศิลป์เป็นกลุ่มการแสดงลูกปี่ประจำท้องถิ่นอำเภอสิเกา ที่อยู่ชุมชนมานานกว่า 40 ปี สมาชิกแต่ละคนอาศัยอยู่ในพื้นที่ทั้งหมด บทบาทของลูกปี่ที่มีต่อชุมชนนั้นด้วยคำร้องจากเพลงเล่าถึงประวัติการตั้งรกรากของคนในชุมชนที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมยาวนานและสะท้อนอัตลักษณ์ของวิถีชีวิตของชุมชนมานาน การแสดงลูกปี่มีลักษณะเฉพาะทั้งทางด้านดนตรีและเนื้อหา เรื่องประวัติซึ่งเป็นมรดกทางภูมิปัญญาที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์และสืบทอดอย่างไรก็ตาม ในสภาพสังคมปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทเศรษฐกิจ สื่อบันเทิง และรสนิยมของผู้ชม ทำให้ศิลปะการแสดงพื้นบ้านบางแขนง รวมทั้งลูกปี่มีแนวโน้มที่จะเสื่อมความนิยมลง (ระวีวรรณ วรณวิไชย และคณะ, 2568) นอกจากนี้ การอนุรักษ์ลูกปี่ด้วยดนตรีสร้างสรรค์ยังเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับเยาวชนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมเยาวชนที่มีความสนใจในดนตรีร่วมสมัยสามารถเรียนรู้รากฐานทางวัฒนธรรมจากลูกปี่ขณะเดียวกันก็นำความคิดสร้างสรรค์มาร่วมพัฒนา นำไปสู่การสืบทอดที่ไม่ใช่เพียงการ “จำและทำตาม” แต่เป็นการ “ต่อยอดและสร้างสรรค์” อย่างแท้จริง หากได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจัง แนวทางดังกล่าวจะทำให้ลูกปี่ไม่ได้เป็นเพียงศิลปะที่ถูกเก็บรักษาไว้ในความทรงจำของอดีต แต่จะกลายเป็นมรดกวัฒนธรรมที่ยังคงมีชีวิต สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมปัจจุบัน และพร้อมจะส่งต่อไปยังอนาคต ดังนั้น แนวทางการอนุรักษ์ลูกปี่ด้วยดนตรีสร้างสรรค์จึงเป็นสะพานเชื่อมระหว่าง “ความเป็นดั้งเดิม” และ “ความร่วมมือ” ช่วยให้ศิลปะพื้นบ้านนี้ดำรงอยู่ได้อย่างสง่างาม ไม่เพียงในฐานะมรดกทางวัฒนธรรม แต่ยังเป็นแรงบันดาลใจทางศิลปะที่ร่วมสร้างคุณค่าใหม่ให้กับสังคมไทยในยุคปัจจุบันและอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาดนตรีของการแสดงลูกปี่ในรูปแบบดนตรีร่วมสมัยสำหรับใช้ประกอบการแสดงลูกปี่คณะสุนทรศิลป์ การเผยแพร่สู่ท้องถิ่น
2. เพื่อบันทึกดนตรีลูกปี่ในรูปแบบโน้ตเพลงและสื่อวีดิทัศน์สำหรับถ่ายทอดการเรียนรู้

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ กรอบแนวคิดการวิจัย คือ บทเพลงที่ผ่านการพัฒนาเรียบเรียงแบบร่วมสมัยจะมีความน่าสนใจมากขึ้นตามยุคสมัยปัจจุบัน และการบันทึกดนตรีลูกปี่ ในรูปแบบ โน้ตเพลง และไฟล์เสียงเพลงที่สามารถนำไปใช้ในการศึกษาเรียนรู้ต่อผู้ที่สนใจวัฒนธรรมพื้นบ้าน กลุ่มประชากร ได้แก่ นักดนตรีวงดนตรีลูกปี่มีความเข้าใจเรื่องดนตรีพื้นบ้าน จำนวน 8 คน ครูเพลงลูกปี่ผู้มีความรู้ทางประวัติศาสตร์ความเป็นมาของการแสดงลูกปี่ จำนวน 3 คน ผู้แสดงท่ารำตามจังหวะดนตรีลูกปี่ จำนวน 4 คน ชาวบ้าน

ผู้มีส่วนร่วมต่อกิจกรรมการแสดงลิเกป่าในชุมชน จำนวน 20 คน การศึกษาข้อมูลโดยการศึกษาจากเอกสารและลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อสังเกตการแสดงลิเกป่า สภาพแวดล้อมชุมชน เพื่อการสัมภาษณ์เชิงลึก เช่น มีส่วนร่วมต่อการอนุรักษ์อย่างไร มีวิธีคิดอย่างไรต่อการพัฒนาดนตรี มีการสืบทอดดนตรีอย่างไร บันทึกวิดีโอ บันทึกเสียงสังเกตองค์ประกอบดนตรี (เครื่องดนตรี จังหวะ ลำดับเพลง) การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม การบันทึกข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลจาก ศึกษาทฤษฎี การทดลองทางดนตรี เช่น ทดลองเรียบเรียง ทำนอง จังหวะ หรือการใช้เครื่องดนตรีผสม การพัฒนาและปรับปรุงผลงาน การจัดแสดง เผยแพร่ผลงาน (Performance/Presentation) ปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) เป็นแนวทางหนึ่งในการวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งเน้นการเข้าใจประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลจากมุมมองของเขาเอง

เครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูลการวิจัย เครื่องมือวิจัยจำเป็นต้องครอบคลุมทั้งด้าน การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ การสร้างสรรค์ผลงาน และการประเมินผล จึงสรุปเป็นหมวดหมู่ กระบวนการสร้างเครื่องมือ ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับ ประวัติและรูปแบบดนตรีประกอบการแสดงลิเกป่าดั้งเดิม แนวคิดการพัฒนาดนตรีร่วมสมัย งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ดนตรีพื้นบ้านกับดนตรีร่วมสมัย เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์และกำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือวิจัย การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย ความตรงเชิงเนื้อหา (IOC) โดยผู้เชี่ยวชาญ ความเชื่อมั่น (Reliability) เช่น ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha) การทดลองใช้ (Try out) เครื่องมือเก็บข้อมูลพื้นฐานแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Guide) ใช้สัมภาษณ์หัวหน้าวงดนตรีที่มีภูมิปัญญาลิเกป่า นักดนตรีพื้นบ้าน และศิลปินผู้แสดง เพื่อรวบรวมข้อมูล ประวัติ ความเชื่อ รูปแบบการแสดง และมุมมองต่อการพัฒนาดนตรีร่วมสมัย แบบสอบถาม (Questionnaire) สสำรวจความคิดเห็นของผู้ชมและเยาวชนเกี่ยวกับการแสดงลิเกป่า และทัศนคติต่อการปรับใช้ดนตรีร่วมสมัย แบบบันทึกการสังเกต (Observation Form) บันทึกกระบวนการแสดงจริง เช่น การใช้ดนตรีประกอบ การโต้ตอบของผู้ชม บทบาทของนักแสดง

การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยการถอดเทป จัดหมวดหมู่ประเภทเพลง ศึกษาประเด็นหลัก เช่น ลักษณะดนตรี แนวทำนอง จังหวะในแต่ละเพลง และแนวทางการพัฒนา ข้อมูลจากแบบสอบถาม วิเคราะห์ด้วย เพื่อนำเสนอความคิดเห็นและความพึงพอใจของผู้ชมต่อการแสดงลิเกป่าและการใช้ดนตรีร่วมสมัย ข้อมูลจากการสังเกต วิเคราะห์โดยการสรุปเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) เช่น บทบาทของเครื่องดนตรี การตอบสนองของผู้ชม บรรยากาศของการแสดง

การวิเคราะห์ข้อมูลจากกระบวนการสร้างสรรค์ การบันทึกโน้ตและสกอ์ดนตรี วิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบ (Comparative Analysis) ระหว่างทำนองดั้งเดิมกับการปรับใช้ร่วมสมัย เพื่อดูการพัฒนาและความแตกต่าง บันทึกการทดลองสร้างสรรค์ (Creative Log) ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงกระบวนการ (Process Analysis) โดยแบ่งเป็นขั้นตอน: ออกแบบ ทดลอง ปรับปรุง และนำเสนอ

ผลการวิจัย

จากการลงพื้นที่วิจัยเพื่อเก็บข้อมูลด้านดนตรี ผู้วิจัยได้บันทึกเสียงดนตรีลิเกป่า จำนวน 3 เพลง เพื่อให้ผู้วิจัยนำตัวอย่างเพลงมาวิเคราะห์แนวทำนองเพื่อพัฒนาและเรียบเรียง ดนตรีของลิเกป่าคณะถาวรสุนทรศิลป์ไปแล้ว จำนวน 4 เพลง โดยในส่วนใหญ่ผู้วิจัยนำเสนอรูปแบบของการพัฒนาและเรียบเรียงดนตรีลิเกป่า และอธิบายหลักการทางดนตรี ว่าผู้วิจัยได้มีขั้นตอนอย่างไรบ้างจากการนำผลงานการเรียบเรียงขึ้นนี้

ผลการเก็บข้อมูลภาคสนามการแสดงลิเกป่าของคณะถาวร สุนทรศิลป์ จังหวัดตรัง มีเครื่องดนตรี ที่ใช้ในการแสดง ประกอบด้วย รำมะนา โหม่ง ปี ฉิ่ง กลองตุ้ม และไม้กรับและในปัจจุบัน ในบางโอกาสอาจมีการนำเครื่องดนตรีสมัยใหม่มาใช้ในการแสดง เช่น กลองชุด คีย์บอร์ด มาร่วมบรรเลงโดยเครื่องดนตรีที่ใช้ในการแสดงลิเกป่าจะใช้ดนตรีสดประกอบการแสดงทั้งหมด วงดนตรีประกอบเรียกว่า “วงปี่ลิเกป่า” หรือ “วงปี่โนรา” นักดนตรีต้องเล่นในการแสดงแบบต้นสดตามการแสดงทุกครั้ง ไม่พบว่า มีการใช้เสียงที่ถูกบันทึกมาล่วงหน้า ลักษณะของจังหวะดนตรี จะมีอัตราจังหวะที่เร็วและเร่งเร็ว ใช้กลองตุ้มหรือกลองพื้นเมืองภาคใต้ในการให้จังหวะพร้อมด้วยฉิ่งสำหรับควบคุมจังหวะหลัก รูปแบบดนตรีจะเปลี่ยนตามสถานการณ์ เปลี่ยนจังหวะตามบทบาท เช่น ฉากตกลง ฉากเศร้า ฉากสู้รบ ฯลฯ เน้นจังหวะเดินและรำคล้ายโนรา ดนตรีจะขับให้ตัวแสดงรำรำในจังหวะที่แน่นอนรูปแบบการบรรเลง ไม่มีการบรรเลงตามโน้ต แต่เป็นการบรรเลงแบบใช้การฟัง จากประสบการณ์ดนตรีโดยนักดนตรีจะบรรเลงตาม ทำรำ ตัวละคร และบทพูดในขณะที่แสดงในเวลานั้น เช่น เมื่อพระเอกเดินออกมาจะมีทำนองเฉพาะหรือถ้านางเอกปรากฏตัวจะมีเสียงปี่เปิดตัวนุ่มนวลขึ้น เพลงและทำนองเฉพาะในลิเกป่าของจังหวัดตรัง มีการนำทำนอง พื้นบ้านใต้ มาปรับใช้ เช่น เพลงรองเง็ง เพลงบอก เพลงเรือ เพลงรำโนรา ดนตรีมักประกอบด้วยคำร้องที่เป็นกลอนสดของนักแสดง โครงสร้างการเล่นดนตรีใน 1 การแสดง เปิดวง เปิดฉาก: ใช้ปี่กับกลองให้จังหวะเริ่มเรื่อง ช่วงบทสนทนา ด้นกลอน: เครื่องดนตรีเบาลงหรือหยุด เพื่อให้ฟังเสียงพูดชัด ช่วงรำเต้น: จังหวะเร็ว รวด เน้นเสียงฉิ่ง - กลอง เปลี่ยนฉากหรืออารมณ์: ใช้เสียงโหม่ง ฉาบ หรือปี่ลากเสียงให้รู้ว่าการเปลี่ยนแปลง จบการแสดง: บรรเลงส่งจังหวะช้า ๆ หรือตัดจังหวะกระชับ

การพัฒนาดนตรีลิเกป่า จากวัตถุประสงค์แรกการพัฒนาดนตรีร่วมสมัยในครั้งนี้ เป็นการนำดนตรีมาเรียบเรียงเพื่อสร้างความสมดุลระหว่าง “ความเป็นพื้นบ้าน” และ “ความเป็นดนตรีร่วมสมัย” ผ่านการผสมผสานองค์ประกอบดนตรีเดิม เช่น จังหวะรำมะนา การเอื้อนทำนอง และโครงสร้างจังหวะ โดยใช้เครื่องดนตรีตะวันตก เช่น กีตาร์ ไวโอลิน หรือเปียโน การเรียบเรียงเสียงประสานเพื่อเพิ่มมิติด้านเสียงที่ทำให้บรรยากาศของดนตรีสามารถเข้าถึงผู้ฟังได้ง่ายด้วยแนวคิดดังกล่าว การเรียบเรียงชุดดนตรีร่วมสมัยนี้ถูกออกแบบขึ้นเพื่อสนับสนุนการดำเนินเรื่องของลิเกป่าให้มีความน่าสนใจและสอดคล้องกับรูปแบบการแสดงยุคใหม่ ทั้งยังช่วยยกระดับคุณค่าทางศิลปะพื้นบ้านให้สามารถยืนหยัดในสังคมปัจจุบันอย่างมีศักดิ์ศรีและร่วมสมัยในเวลาเดียวกัน จากภาพที่ 1 ผู้วิจัยแสดงตัวอย่างการแปลทำนองเพลงแขกแดงโดยการเรียบเรียง ดังนี้

การแปลทำนอง A2

ภาพที่ 1 ตัวอย่างโน้ตเพลงการเรียบเรียงเพลงแขกแดงจากกีตาร์และไวโอลิน

เพลงแขกแดงในการแสดงของคณะลิเกป่าสุนทรศิลป์ใช้ทำหน้าที่โหมโรงหรือเปิดการแสดง เริ่มต้นด้วยการแนะนำตัวละครในการแสดง บทบาทแขกแดงในการแสดงลิเกป่า การออกแขกแดงเป็นการแสดงตามธรรมเนียมดนตรีประกอบการแสดง ประกอบด้วย ท่อนนำที่มีทำนองชัดเจนของเพลงแขกแดง ผู้วิจัยเรียบเรียงแนวทำนองบนแขกแดงด้วยเครื่องดนตรีประเภทกีตาร์และเครื่องสายไวโอลิน โดยการใช้ลักษณะของสัดส่วนจังหวะที่อ้างอิงจากเสียงกลองรำมะนาในการแสดงดนตรีลิเกป่าให้มีจังหวะที่คล้ายกัน การเรียบเรียงทำนองในแนวเบสที่ไล่เสียงต่ำลงมาในตำแหน่งโน้ตตัว A F# และ E และสูงขึ้นไปถึงโน้ตตัว E ในห้องที่ 2 จากนั้นจึงไล่ระดับโน้ตขึ้น - ลงสลับกันจนครบ 4 ห้องในประโยคแรก ส่วนน้ำหนักของความดัง - เบาในช่วงอินโทร 2 - 3 ห้องแรกนั้น ผู้วิจัยใช้หลักการเพิ่มและลดน้ำหนักในการบรรเลงบรรเลง อ้างอิงจากเสียงของทำนองปีจากการแสดงดนตรีลิเกป่าของคณะการแสดงที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่บันทึกเสียงเพื่อนำมาวิเคราะห์ให้มีจังหวะที่คล้ายกัน

A1

ภาพที่ 2 ตัวอย่างการเรียบเรียงทำนองเพลงต้นหยง

ภาพที่ 2 ตัวอย่างการเรียบเรียงเพลง ตันหยง เพลงนี้มีชื่อเต็มว่า “บุหงาตันหยง” เป็นดนตรีพื้นบ้านของชาวไทยมุสลิมแถบชายฝั่งทะเลภาคใต้ เช่น จังหวัด ภูเก็ต พังงา การเรียบเรียงในงานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัย ใช้เครื่องดนตรี กีตาร์คลาสสิก จำนวน 4 แนว ลักษณะเด่นของการเรียบเรียงเพลงตันหยง อยู่ที่การแปรทำนองของท่อนต่าง ๆ ภาพรวมของเพลงตันหยง ดำเนินโดยแนวประสาน 4 แนว มีทำนองรับและส่งในช่วงห้องที่ 42 บท่อน B กีตาร์ แนวที่สองจะเล่นลือกับแนวทำนองของคอร์ตบนแนวที่ 1 การใช้ทางเดินคอร์ตอยู่ในทางเดินคอร์ต D Major และการปรับระดับสายกีตาร์ของแนวที่ 4 ทำให้การใช้คอร์ตมีมิติในการเล่นได้อีกระดับ สำเนียงดนตรีของเพลงนี้ มีกลิ่นอายแบบดนตรีฮาวายหรือดนตรีลาติน และด้วยทำนองเดิมเพลงนี้ มีกลิ่นสำเนียงทำนองที่ได้รับอิทธิพลมาจากชาวตะวันตกช่วงการล่าอาณานิคมในแถบมลายูในอดีต

The image shows a musical score for the 'Intro' of the song 'Ban Heng Tan Heng'. It consists of two staves: Violin and Guitar. The key signature is one flat (B-flat major) and the time signature is 2/4. The guitar part begins with a melodic line marked 'gliss.' and 'mp' (mezzo-piano). The violin part is mostly rests, with a few notes at the end. The guitar part includes chord diagrams for D major and D minor.

ภาพที่ 3 ตัวอย่างการเรียบเรียงเพลงลาซูดวอ

เพลงลาซูดวอเป็นเพลงพื้นเมืองในกลุ่มชาวมุสลิมของภาคใต้ ชื่อเพลง หมายถึง “เพลงที่สอง” หรือ “บทเพลงคู่” เพลงลาซูดวอใช้แสดงการประกอบการเต้นของตัวแสดงในช่วงกลางของการแสดงลิเกปา สังคีตลักษณ์ของเพลงลาซูดวอ ประกอบด้วย ท่อนนำและท่อนทำนองหลัก ประกอบด้วย ท่อนนำ จำนวน 16 ห้อง และท่อน A จำนวน 8 ห้อง ในการเรียบเรียงชิ้นนี้ผู้ประพันธ์ใช้บันไดแบบ A เพนตาโทนิคเมเจอร์ หรือโน้ตเสียง A B C# E F# ในการตกแต่งโน้ตเพิ่มเติม มีอัตราจังหวะแบบ 2/4 การเล่นโดยทั่วไปที่ของเพลงต้นฉบับที่ใช้แสดงนั้นจะเป็นการเล่นจากท่อน A ซ้ำไปมา โดยจะใช้ท่อนนำเป็นตัวขึ้นระหว่างท่อนและกลับมาเล่นท่อนทำนองหลักอีกครั้งในท่อนจบ

ผู้วิจัยเรียบเรียงโดยใช้ กีตาร์ และไวโอลิน เพื่อให้ได้ยินเสียงของแนวทำนองที่ชัดเจนมากขึ้น ไวโอลิน เป็นเครื่องดนตรีที่มีโทนเสียงที่แหลมให้เสียงเดินทางในระยะไกลในพื้นที่บริเวณกว้างได้ เพลงลาซูดวอท่อน A หรือทำนองหลัก ประกอบด้วย คอร์ต D ไมเนอร์และคอร์ต A7 สลับกัน เริ่มทำนองด้วยโน้ตจากบันไดเสียง D ไมเนอร์ ฮาร์โมนิคโน้ตตัวที่ 7 บนสายกีตาร์เส้นที่ 2 การดำเนินคอร์ต D ไมเนอร์ 2 ห้อง และคอร์ต A7 คอร์ตในลำดับที่ 5 ของกฎแจสเสี่ยหลัก คอร์ต D ไมเนอร์ในเพลงนี้ เป็นวิธีการสายเปล่าทั้งหมด โดยผู้เล่นไม่ต้องกดโน้ตในคอร์ตเสียงเบส โน้ตตัว D ของบันไดเสียงหลักการเล่นโดยใช้ เสียงในแบบตะวันออกกลาง

การบันทึกเสียงดนตรีลิเกป่า ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่สอง โดยบันทึกดนตรีลิเกป่าในรูปแบบโน้ตเพลง และสื่อวีดิทัศน์สำหรับถ่ายทอดการเรียนรู้ ผลการศึกษาพบว่า การบันทึกเสียงดนตรีลิเกป่าทำได้ 2 รูปแบบ คือ ในรูปแบบ ไฟล์เสียงและรูปแบบของการบันทึกโน้ตเพลง ซึ่งทั้ง 2 ประเภทสามารถนำไปเป็น สื่อวีดิทัศน์เป็นแนวทาง ที่ช่วยเสริมประสิทธิภาพในการถ่ายทอดองค์ความรู้ดนตรีพื้นบ้านได้อย่างรอบด้าน โดยการบันทึกในรูปแบบโน้ตเพลง ทำให้สามารถจัดเก็บโครงสร้างทำนอง จังหวะ และรูปแบบการบรรเลงลิเกป่าได้อย่างเป็นระบบ ช่วยสร้างมาตรฐาน ในการเรียนรู้สำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาดนตรีพื้นบ้านอย่างจริงจัง ผู้เรียนที่ได้ทดลองใช้โน้ตเพลงต่างระบุว่าเอกสาร ดนตรีที่เป็นลายลักษณ์อักษรทำให้เข้าใจรูปแบบทำนองหลักและจังหวะเฉพาะของลิเกป่าได้ง่ายขึ้น และช่วยให้ สามารถฝึกซ้อมได้ด้วยตนเองแม้จะไม่มีครูผู้สอนกำกับอย่างใกล้ชิด ในขณะเดียวกัน สื่อวีดิทัศน์ที่จัดทำขึ้นยังมี บทบาทสำคัญในการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการปฏิบัติจริงของดนตรีลิเกป่าอย่างครบถ้วน วีดิทัศน์ช่วยให้ผู้เรียน มองเห็นทักษะการเล่นของนักดนตรี เช่น การตีจังหวะของรำมะนา การประสานจังหวะกับฉิ่งและฉาบ การเอื้อนเสียง เครื่องหมายหยุด หรือวิธีการสื่อสารระหว่างนักแสดงบนเวที ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะที่ไม่สามารถถ่ายทอดได้ครบถ้วน ผ่านโน้ตเพลงเพียงอย่างเดียว ผู้เรียนจึงสามารถเข้าใจทั้งด้านทฤษฎีและด้านปฏิบัติได้ควบคู่กัน ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ อย่างมีคุณภาพและเกิดแรงจูงใจในการศึกษาดนตรีพื้นบ้านมากขึ้น

ภาพที่ 4 การบันทึกเสียงดนตรีลิเกป่าจัดเก็บในรูปแบบไฟล์เสียงเพลงสำหรับการเรียนรู้

นอกจากนี้ ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าการใช้สื่อทั้งสองรูปแบบร่วมกันก่อให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด ผู้เรียน สามารถอ่านโน้ตเพลงควบคู่กับการชมวีดิทัศน์ เพื่อเปรียบเทียบทำนองที่ปรากฏในเอกสารกับวิธีปฏิบัติจริงของ นักดนตรี ทำให้สามารถจับจังหวะ การเอื้อน และอารมณ์ของดนตรีลิเกป่าได้อย่างถูกต้องและลึกซึ้งยิ่งขึ้น ครูผู้สอน และนักดนตรีท้องถิ่นเห็นพ้องกันว่าสื่อทั้งสองรูปแบบช่วยประหยัดเวลาในการสอน ทำให้การถ่ายทอดความรู้มี ลำดับขั้นตอนชัดเจนและสื่อสารได้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนที่คุ้นเคยกับสื่อดิจิทัล ในส่วนของการนำไปใช้ ในชุมชน พบว่า มีความเป็นไปได้สูงและได้รับความสนใจจากทั้งคณะลิเกป่าและกลุ่มเยาวชนในพื้นที่ตัวอย่าง เช่น โรงเรียนในชุมชนได้นำสื่อวีดิทัศน์ไปใช้ประกอบกิจกรรมการเรียนการสอนศิลปะพื้นบ้านทำให้นักเรียนสามารถฝึก บรรเลงทำนองพื้นฐานของลิเกป่าได้เร็วขึ้น นอกจากนี้ ชมรมศิลปวัฒนธรรมประจำหมู่บ้านยังนำโน้ตเพลงไปใช้ ในการฝึกซ้อมสำหรับการแสดงในงานประเพณีประจำปี โดยให้สมาชิกแต่ละวัยฝึกตามโน้ตเพลงและตรวจสอบ เทคนิคจากวีดิทัศน์ ส่งผลให้คุณภาพการแสดงดีขึ้นและมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากขึ้น

อภิปรายผล

จากวัตถุประสงค์ข้อ 1 เพื่อเรียบเรียงดนตรีร่วมสมัยสำหรับประกอบการแสดงลิเกป่าเพื่อการเผยแพร่สู่ท้องถิ่นผลจากการดำเนินโครงการแสดงให้เห็นว่า การเรียบเรียงดนตรีร่วมสมัยสามารถเพิ่มความน่าสนใจให้การแสดงลิเกป่าได้อย่างมีนัยสำคัญ โดยการนำเครื่องดนตรีร่วมสมัย เช่น กีตาร์ เบส สอดคล้องกับงานการพัฒนาดนตรีพื้นบ้านของ อาทิตย์ กระจำศรี และจตุพร สีม่วง ที่สร้างงานดนตรีโดยการนำดนตรีพื้นบ้านอีสานผสมผสานกับเครื่องดนตรีตะวันตก เช่นเดียวกับ งานชิ้นนี้สามารถสร้างสีสันใหม่ที่ยังคงเอกลักษณ์ของลิเกป่าไว้ได้อย่างกลมกลืนของดนตรีตะวันตกมาบรรเลงผสมผสานเพื่อให้เกิดความแปลกใหม่ในเพลง และตอบสนองคนฟังในกลุ่มวัยรุ่นและชาวต่างชาติ นอกจากนี้ การเรียบเรียงที่คำนึงถึงจังหวะ ทำนอง และลีลาการร้องของลิเกป่า องค์ประกอบทางดนตรีที่สามารถนำมาผสมผสานกัน (อาทิตย์ กระจำศรี และจตุพร สีม่วง, 2561) สอดคล้องกับทฤษฎีของ ณัชชา พันธุ์เจริญ ได้อธิบายเกี่ยวกับหลักการทางดนตรีไว้ว่า หากผู้ศึกษาจะศึกษาดนตรีนั้นจำเป็นต้องศึกษาบริบทเพลงก่อน เพื่อให้ทราบถึงที่มาที่ไปของ บทเพลงซึ่งเป็นส่วนที่จะช่วยให้งานของเรานั้นมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ดังนั้น ในแง่ตัวดนตรีนั้นทำให้ผู้ชมรุ่นใหม่สามารถเข้าถึงและเข้าใจเนื้อหาของการแสดงได้ดีขึ้น (ณัชชา พันธุ์เจริญ, 2560) ในขณะที่ผู้ชมท้องถิ่นยังรู้สึกคุ้นเคยและภาคภูมิใจกับรากเหง้าวัฒนธรรมของตน การเผยแพร่การแสดงที่มีดนตรีร่วมสมัยเป็นองค์ประกอบยังช่วยสร้างโอกาสในการสืบทอดศิลปะลิเกป่าให้คงอยู่ต่อไปในบริบทของสังคมร่วมสมัย และสามารถประยุกต์ใช้ในกิจกรรมของชุมชน สถาบันการศึกษาและงานส่งเสริมวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี

การผสมผสานเครื่องดนตรีร่วมสมัย ในสถานการณ์ด้านวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดตรัง ความนิยมในการชมลิเกโดยเฉพาะลิเกป่าลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากพฤติกรรมของผู้ฟังรุ่นใหม่เปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมและเทคโนโลยีที่พัฒนามากขึ้น การสร้างงานที่เข้าถึงผู้ชมรุ่นใหม่ เพื่อโน้มน้าวให้มีความรู้สึกกับดนตรีที่มีจังหวะสนุกและเข้าถึงง่าย มีสื่อภาพและเสียงที่ดึงดูดใจมากกว่า ด้วยเหตุนี้จึงเกิดแนวคิดในการพัฒนา “ดนตรีร่วมสมัย” เพื่อปรับปรุงรูปแบบการแสดงลิเกป่าให้มีความทันสมัยมากขึ้น โดยยังคงไว้ซึ่งรากเหง้าทางวัฒนธรรม หนึ่งในแนวทางสำคัญในการพัฒนา คือ “การผสมผสานเครื่องดนตรีร่วมสมัย” เข้ากับเครื่องดนตรีพื้นบ้านดั้งเดิม เช่น การใช้กีตาร์ไฟฟ้า เบส คีย์บอร์ด หรือเครื่องสังเคราะห์เสียง (synthesizer) มาผสมกับระนาด ฉิ่ง โหม่ง กลองทัด และซอสามสาย ซึ่งการผสมผสานนี้ไม่เพียงแต่ทำให้เสียงดนตรีมีความแปลกใหม่และทันสมัยเท่านั้น แต่ยังสามารถสร้างบรรยากาศที่หลากหลายและน่าสนใจมากยิ่งขึ้น เช่น การเปิดฉากด้วยทำนองเพลงพื้นบ้านที่ประยุกต์กับจังหวะเพลงสมัยใหม่

การปรับจังหวะและทำนอง ลิเกป่ามีลักษณะเฉพาะ คือ การแสดงกลางแจ้งหรือในพื้นที่เรียบง่าย เน้นความสมจริงของเรื่องราวและใช้ดนตรีเป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำเนินเรื่อง ดนตรีในลิเกป่าช่วยสร้างบรรยากาศอารมณ์ และจังหวะให้การแสดงอย่างลงตัว อย่างไรก็ตาม เมื่อวัฒนธรรมด้านดนตรีโลกเปลี่ยนไป ความนิยมในการชมลิเกป่าของผู้คน โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่มีแนวโน้มความสนใจลดน้อยลง ด้วยเหตุนี้การพัฒนาดนตรีลิเกป่าจึงเป็นทางเลือกสำคัญที่ช่วยให้ศิลปะการแสดงนี้ยังคงมีชีวิตอยู่ หนึ่งในแนวทางสำคัญของการพัฒนาดนตรีร่วมสมัยสำหรับลิเกป่า คือ “การปรับจังหวะและทำนอง” ให้มีความทันสมัย และสอดคล้องกับรสนิยมของผู้ชมในยุคปัจจุบัน โดยไม่ละทิ้งอัตลักษณ์ของดนตรีพื้นบ้านเดิม การปรับจังหวะ อาจหมายถึง การเร่งหรือชะลอความเร็วของเพลงในบางฉาก เพิ่มจังหวะกลองหรือเบสให้ทันสมัยยิ่งขึ้นการเรียบเรียงแนวทำนอง ไม่เพียงแต่การประพันธ์

ทำนองเพลงขึ้นมาใหม่ แต่เป็นการออกแบบ “เสียง” ที่สามารถสะท้อนเรื่องราวร่วมสมัย ในขณะเดียวกันก็ยังเชื่อมโยงกับรากวัฒนธรรมไทยได้อย่างแนบเนียน เพลงที่สร้างขึ้นใหม่ควรมีทำนองที่เข้าใจง่าย มีจังหวะที่ทันสมัย เพื่อเข้าถึงกลุ่มผู้ชมรุ่นใหม่ ขณะเดียวกันก็ควรคงไว้ซึ่งโครงสร้างของเพลงดั้งเดิมในบางส่วน เช่น การใช้สำเนียงไทย การเรียบเรียงดนตรีแบบไทยประยุกต์ หรือการสอดแทรกภาษาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มเสน่ห์เฉพาะตัว การนำความรู้ทางดนตรีท้องถิ่นมาสร้างสรรค์เป็นดนตรีร่วมสมัย จากการผสมผสานเสียงของเครื่องดนตรีสากล ผ่านกระบวนการติดต่อและเรียบเรียงดนตรี ทำให้เกิดงานสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย เพื่อการส่งเสริมประชาสัมพันธ์ดนตรีท้องถิ่นสู่สาธารณะ (นิรุตร์ แก้วหล้า, 2563)

วัตถุประสงค์ 2 การบันทึกดนตรีลิเกป่าในรูปแบบโน้ตเพลงและสื่อวีดิทัศน์สำหรับถ่ายทอดการเรียนรู้ลิเกป่า การบันทึกดนตรีในรูปแบบของโน้ตเพลง จากการศึกษาพบว่า การบันทึกดนตรีลิเกป่าในรูปแบบโน้ตสากลช่วยให้เห็นโครงสร้างทางดนตรีที่ชัดเจนมากขึ้น เช่น ทำนองหลัก จังหวะ รูปแบบการดำเนินเสียง และองค์ประกอบของเครื่องดนตรีพื้นฐานที่ใช้ในวงลิเกป่า โดยเฉพาะจังหวะและการเน้นเสียงในแต่ละท่อน ซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของท้องถิ่นการถอดเสียง (Transcription) จากการฟังและการสังเกตการแสดงจริง ทำให้ผู้วิจัยสามารถรักษาเอกลักษณ์ทางดนตรีพื้นฐานไว้ได้อย่างถูกต้องแม่นยำ และสามารถนำโน้ตเพลงที่ได้ไปใช้ในการเรียนการสอนดนตรีพื้นฐาน หรือในกระบวนการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สอดคล้องกับแนวคิดของ เขมิกา อารมณ และคณะ ที่อธิบายการบันทึกโน้ตเพลงพื้นฐานว่าเป็นวิธีหนึ่งในการ “อนุรักษ์องค์ความรู้ทางดนตรีพื้นถิ่น” ให้สามารถถ่ายทอดต่อได้ในระบบการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรมทำให้สามารถรักษาองค์ความรู้ทางดนตรีของลิเกป่าไว้ได้อย่างเป็นระบบและมีมาตรฐาน ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อครูดนตรีศิลปินพื้นบ้าน และนักเรียนในการศึกษาและฝึกฝน ทั้งในบริบทของการเรียนการสอนในโรงเรียนและการฝึกซ้อมในชุมชนในส่วนของสื่อวีดิทัศน์ เป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดรูปแบบการแสดงลิเกป่าที่มีทั้งองค์ประกอบด้านการแสดง ดนตรีและลีลาท่ารำ ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนและผู้สนใจสามารถเข้าใจและเรียนรู้ได้อย่างครบถ้วน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของจังหวะ เทคนิคการร้อง หรือการประสานระหว่างผู้แสดงกับดนตรีการมีสื่อทั้งสองรูปแบบ (โน้ตเพลงและวีดิทัศน์) ยังช่วยเพิ่มโอกาสในการเผยแพร่ดนตรีลิเกป่าในรูปแบบใหม่ผ่านช่องทางออนไลน์ ซึ่งส่งเสริมให้ศิลปะการแสดงพื้นบ้านของไทยเข้าถึงกลุ่มผู้ชมและผู้เรียนในวงกว้างมากยิ่งขึ้น ผลการจัดทำสื่อวีดิทัศน์แสดงให้เห็นว่าการนำเสนอผ่านสื่อมัลติมีเดียช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจดนตรีลิเกป่าได้ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะการเห็นการบรรเลงในสถานการณ์จริงของการแสดง การร้อง การเคลื่อนไหวร่างกายของนักดนตรีและนักแสดง การประสานระหว่างเสียงร้องกับจังหวะดนตรี ซึ่งเป็นสิ่งที่การอ่านโน้ตเพลงเพียงอย่างเดียวไม่สามารถสื่อได้ครบถ้วน ผู้เรียนที่ได้ทดลองใช้สื่อวีดิทัศน์แสดงความพึงพอใจในระดับสูง เนื่องจากสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองและเห็นภาพการแสดงจริงทำให้เกิดความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้าน (เขมิกา อารมณ และคณะ, 2563)

ผลการวิจัยที่ได้จากการบันทึกดนตรีลิเกป่าในรูปแบบโน้ตเพลงและสื่อวีดิทัศน์สะท้อนให้เห็นว่าการใช้สื่อทั้งสองลักษณะร่วมกันมีประสิทธิภาพอย่างมากในการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านดนตรีพื้นบ้านที่มีความซับซ้อนและเน้นบริบทการปฏิบัติจริง ผู้ให้ข้อมูล รวมถึงนักดนตรีรุ่นใหม่ต่างยืนยันว่า การมีโน้ตดนตรีเป็นรูปธรรมช่วยให้การเรียนรู้มีความเป็นระบบ เข้าใจรูปแบบจังหวะ ทำนองและโครงสร้างดนตรีได้ชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะนักเรียนหรือผู้เรียนที่ไม่คุ้นเคยกับการตีความทางमुखपाठของดนตรีลิเกป่าในแบบดั้งเดิมอย่างไรก็ตาม งานวิจัยพบว่า

โน้ตดนตรีเพียงอย่างเดียวไม่สามารถถ่ายทอดลักษณะเฉพาะของดนตรีลิเกป่าได้ครบถ้วน เนื่องจากดนตรีประเภทนี้ มีการเต้นสด การขยายจังหวะ การเอื้อนเสียง และลีลาเฉพาะตัวที่พึ่งพาประสบการณ์ทางการฟังและการปฏิบัติจริง การใช้สื่อวีดิทัศน์จึงมีบทบาทสำคัญในการเติมเต็มช่องว่างดังกล่าว โดยสื่อวีดิทัศน์ทำให้ผู้เรียนได้เห็นวิธีการเล่น เทคนิคการเคลื่อนไหว การประสานงานของเครื่องดนตรี รวมถึงบริบทการแสดงจริง ซึ่งเป็นข้อมูลที่ไม่สามารถถ่ายทอดผ่านโน้ตเพลงได้ทั้งหมด ทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจอารมณ์และสุนทรียภาพของดนตรีลิเกป่าได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ การผสมผสานระหว่างโน้ตดนตรีและวีดิทัศน์สามารถสนับสนุนด้านการอนุรักษ์องค์ความรู้ดั้งเดิมของลิเกป่าแบบยั่งยืน แก้ปัญหาการสูญหายของรูปแบบดนตรีจากการสืบทอดแบบปากต่อปากหรือการสืบทอดแบบมุขปาฐะเพียงอย่างเดียว ซึ่งสอดคล้องกับแนวโน้มงานวิจัยด้านศิลปะการแสดงพื้นบ้านในยุคปัจจุบันที่ให้ความสำคัญกับการจัดเก็บข้อมูลในรูปแบบดิจิทัลเพื่อรักษามรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ในระยะยาว

อีกประเด็นที่สำคัญ คือ งานวิจัยพบว่า ผู้เรียนรุ่นใหม่ให้ความสนใจดนตรีลิเกป่ามากขึ้นเมื่อมีสื่อการเรียนรู้ที่ทันสมัยและมีรูปแบบชัดเจน การใช้โน้ตเพลงทำให้ผู้เรียนสามารถนำไปฝึกซ้อมซ้ำได้เอง ขณะที่วีดิทัศน์ช่วยสร้างแรงบันดาลใจและเชื่อมโยงความรู้สู่การปฏิบัติ ช่วยให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ในภาพรวมผลวิจัยแสดงให้เห็นว่า การบันทึกดนตรีลิเกป่าทั้งในรูปแบบโน้ตเพลงและสื่อวีดิทัศน์เป็นวิธีการที่สอดคล้องกับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งต้องอาศัยความหลากหลายของสื่อและรูปแบบการสอนที่มุ่งเน้นความเข้าใจทั้งด้านโครงสร้างและด้านปฏิบัติจริงของศิลปะดนตรีพื้นบ้าน การพัฒนาสื่อทั้งสองรูปแบบจึงเป็นแนวทางที่มีความเหมาะสมทั้งในด้านการอนุรักษ์และการเผยแพร่สู่ผู้เรียนในสังคมปัจจุบัน

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 5 แผนผังแนวคิดและผลผลิตภายใต้ภาพ “ลิเกป่าสู่เมือง”

การวิจัยเพื่อพัฒนาดนตรีร่วมสมัยสำหรับการแสดงลิเกภาคคณะสุนทรศิลป์ บ้านพรุจตุ ตำบลบ่อหิน อำเภอลิเกา จังหวัดตรัง ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่มีความสำคัญทั้งในด้านการสร้างสรรค์ศิลปะพื้นบ้านและการถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ องค์ความรู้ใหม่เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการเชื่อมโยงระหว่างดนตรีดั้งเดิม วัฒนธรรมท้องถิ่น และแนวคิดร่วมสมัยที่สามารถนำไปต่อยอดในการสืบสานมรดกทางภูมิปัญญาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประการแรก การพัฒนาดนตรีของการแสดงลิเกป่าในรูปแบบร่วมสมัยก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่ดนตรีพื้นบ้านสามารถปรับประยุกต์ให้สอดคล้องกับยุคสมัยได้โดยไม่สูญเสียอัตลักษณ์เดิม กระบวนการทดลองผสมผสานเครื่องดนตรีและจังหวะแบบใหม่เข้ากับเสียงดั้งเดิมของลิเกป่า เปิดโอกาสให้เกิดโครงสร้างดนตรีรูปแบบใหม่ที่ยังคงเสน่ห์พื้นเมือง แต่มีพลังดึงดูดผู้ชมรุ่นใหม่มากขึ้น การทำงานร่วมกันระหว่างศิลปินพื้นบ้าน นักดนตรีร่วมสมัย และชุมชน ส่งผลให้เกิดกระบวนการสร้างสรรค์แบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นองค์ความรู้ใหม่ด้านการออกแบบดนตรีสำหรับศิลปะพื้นบ้าน นิยมเรียกว่า “กระบวนการสร้างสรรค์เชิงวัฒนธรรมร่วมสมัย” ที่ยังไม่เคยมีการบันทึกอย่างเป็นทางการในการพัฒนาลิเกป่ามาก่อน

ประการต่อมา การเผยแพร่ดนตรีร่วมสมัยของลิเกป่าสู่ท้องถิ่นทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ด้าน “กลยุทธ์การสืบสานวัฒนธรรม” ที่ตอบสนองต่อบริบทจริงของชุมชน การจัดกิจกรรมสาธิต และการนำดนตรีที่พัฒนาใหม่ไปใช้ในการประกอบพิธีกรรมและงานประเพณีในท้องถิ่น สะท้อนให้เห็นวิธีการผสมผสานศิลปะร่วมสมัยเข้ากับบริบทวัฒนธรรมเดิมโดยไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง สิ่งนี้นำไปสู่การยอมรับของชุมชนต่อดนตรีรูปแบบใหม่ และกลายเป็นความรู้ใหม่ด้าน “การพัฒนาศิลปะพื้นบ้านโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน” ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับศิลปะท้องถิ่นรูปแบบอื่น

สรุปและข้อเสนอแนะ

การพัฒนาโดยการเรียบเรียงดนตรีร่วมสมัยสำหรับประกอบการแสดงลิเกป่าเพื่อการเผยแพร่สู่ท้องถิ่น ได้มีการเรียบเรียงดนตรีลิเกป่าใหม่ โดยผสมผสาน องค์ประกอบของดนตรีพื้นบ้านไทยกับแนวทางของดนตรีร่วมสมัย เช่น 1) การใช้เครื่องดนตรีสากลร่วมกับเครื่องดนตรีไทย 2) การปรับจังหวะและทำนองให้มีความไพเราะและเข้ากับรสนิยมของผู้ฟังในปัจจุบันมากขึ้น ผลงานที่เรียบเรียงขึ้นยังคงรักษาเอกลักษณ์ของลิเกป่า ไว้อย่างชัดเจน ทั้งในด้านทำนอง การร้อง การดำเนินเรื่อง และจังหวะเฉพาะถิ่นเมื่อจัดแสดงและเผยแพร่ในพื้นที่ท้องถิ่น 3) ผลการตอบรับจากผู้ชมและชุมชน พบว่า เกิดความสนใจและมีส่วนร่วมเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการสืบทอดศิลปะการแสดงลิเกป่าในรูปแบบใหม่ที่ยังคงรากวัฒนธรรมดั้งเดิม และ 4) การบันทึกดนตรีลิเกป่าในรูปแบบโน้ตเพลงและสื่อวีดิทัศน์สำหรับถ่ายทอดการเรียนรู้ลิเกป่าได้ดำเนินการบันทึกโน้ตเพลงลิเกป่าที่ผ่านการเรียบเรียงในรูปแบบที่สามารถนำไปใช้ในการศึกษา ฝึกซ้อม และเผยแพร่ในกลุ่มนักเรียน นักศึกษา

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ที่ให้การสนับสนุนทุนสนับสนุนงานวิจัยพื้นฐาน (Fundamental Fund) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 การติดตามความก้าวหน้าคำแนะนำเชิงวิชาการ และเอื้ออำนวยความสะดวกตลอดระยะเวลาการทำวิจัย

เอกสารอ้างอิง

- กิติมา ทวนน้อย. (2551). ลิเกป่าคณะเด่นชัยสงวนศิลป์ ตำบลปิ่นแต อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาคณะศึกษาศาสตร์บัณฑิตศึกษา. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เขมิกา อารมณ และคณะ. (2563). โน้ตเพลง: วิถีคนดนตรีพื้นบ้าน การอนุรักษ์เพื่อคงอยู่และสืบทอด. วารสารกระแสนวัฒนธรรม, 22(41), 17-27.
- ณัชชา พันธุ์เจริญ. (2560). สังคีตลักษณะและการวิเคราะห์. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เกษกรัต.
- นิรุตร์ แก้วหล้า. (2563). วัฒนธรรมดนตรีชาติพันธุ์สู่การสร้างสรรคดนตรีร่วมสมัย: กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ ม้ง ลีซู ลาหู่ ดาระอั้ง ปกาเกอญอ. วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่, 21(2), 197-218.
- ภิญโญ ภูเทศ. (2559). การอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านโดยใช้ชุมชนเป็นฐานของการเรียนรู้. วารสาร มจร. สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 5(3), 233-241.
- ระวีวรรณ วรรณวิชัย และคณะ. (2568). ลิเกป่าคณะรวมมิตรบันเทิงศิลป์กับการสร้างคุณค่าต่อชุมชน ในมิติทุนทางวัฒนธรรม. วารสารศิลปกรรมศาสตร์วิชาการวิจัยและงานสร้างสรรค์, 12(3), 1-14.
- วิมลศรี อุปรัมย์. (2524). นาฏกรรมและการละคร หลักการบริหารและการจัดการแสดง. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เจริญผล.
- อคิน รพีพัฒน์. (2551). วัฒนธรรม คือ ความหมาย: ทฤษฎีและวิธีการของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์ จำกัด.
- อาทิตย์ กระจ่างศรี และจตุพร สีม่วง. (2561). ดนตรีพื้นบ้านอีสานร่วมสมัย วงพาราไดซ์เบงคอกหมอลำอินเตอร์เนชั่นแนล. วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 10(2), 23-45.
- อุดมลักษณ์ บำรุงญาติ. (2557). งานสังเคราะห์งานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์และการนำเสนอผลงานวิจัย เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.